

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชนบทของประเทศไทยได้ภาคราชการในช่วงระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา มิได้ก่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ ในการแก้ไขความยากจนของประชาชนในชนบทได้อย่างแท้จริง ตรงข้ามกลับเป็นการเพิ่มอำนาจ อิทธิพล ให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างฝังรากลึก ซึ่งแนวทางการพัฒนาที่ถูกนำไปใช้นั้น ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าและหวังผลในทางที่ดีทั้งสิ้น แต่การครอบงำจากภาคราชการ กำลังกลายเป็นปัญหาหลักที่ส่งให้ชนบทไม่อาจได้รับความช่วยเหลือที่วางอยู่บนพื้นฐานแห่งความ ยุติธรรม หน่วยงานราชการปฏิบัติหน้าที่เสมือนกิจกรรมการพัฒนาชนบทเป็นผลงานที่มีผลตอบแทน ในเชิงอำนาจ ข้าราชการอาศัยการพัฒนาชนบทเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จในวงราชการมากกว่า การอุทิศตนเพื่อพัฒนาชนบทอย่างแท้จริง ในระดับเจ้าหน้าที่ก็แสดงบทบาทครอบงำความคิด การ แสดงออก การมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยการนำสูตรสำเร็จที่อ้างถึงความทันสมัย การเป็นที่ยอมรับ เนื่องด้วยมีกฎหมายรองรับ และความชำนาญของตนเข้าสร้างเสริมบารมี ยศ อำนาจของตนเอง ในฐานะบุคลากรของรัฐ จึงเป็นสิ่งที่น่าห่วงว่าหากแนวทางการพัฒนาหลาย ๆ แนวทางที่รัฐนำมา ประยุกต์ใช้ผ่านระบบราชการที่มีอิทธิพลทางสังคมสูงเช่นนั้นแล้ว ประชาชนจะได้รับสิ่งที่ควรจะได้ ตามปรัชญาของการพัฒนาเหล่านั้นได้อย่างไร บทพิสูจน์ก็คือ ความยากจนที่ยังคงมีอยู่อย่างกว้าง ขวางในชนบทแม้ในปัจจุบัน ประชาชนยังมีความเกรงกลัวอิทธิพลของข้าราชการในฐานะผู้มีอำนาจเหนือประชาชน อันเป็นสัญลักษณ์ของระบบศักดินาเดิมที่ติดยึดอยู่ในค่านิยมของประชาชนมาเป็น เวลานานแล้ว ในทางเศรษฐกิจ ผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดจากการปฏิวัติเขียว ก็ได้สร้างความเสียหายกับระบบการผลิตทางการเกษตรทั้งระบบ อันเนื่องมาจากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ซึ่งทำให้ เกษตรกรขาดปัจจัยสนับสนุนจากการทำเกษตรกรรมแขนงอื่น ๆ ในที่สุดเมื่อเกิดความเสียหายจาก ภัยธรรมชาติครั้งหนึ่งแล้ว ผลผลิตก็จะได้รับความเสียหายทั้งหมดในเวลาเดียวกัน แม้ผลผลิตทาง การเกษตรดังกล่าวจะมีพอเพียงในการทำการค้า แต่ราคาของผลผลิตกลับตกต่ำเกินไป กระทั่ง

เกษตรกรเองไม่อาจพึ่งการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ จึงต้องอพยพเข้าสู่เมือง อันเป็นผลให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมาอย่างต่อเนื่องและรุนแรง

ปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาได้รับการแก้ไขเพียงเล็กน้อยจากภาครัฐ โดยหน่วยงานราชการมักจะให้โอกาสแก่ชุมชนในพื้นที่ที่ได้เปรียบทางด้านคมนาคมเป็นสำคัญอันดับแรก โดยอ้างถึงความสะดวกรวดเร็วในการคมนาคม ซึ่งหากพื้นที่ใดต้องการความช่วยเหลือแล้ว รัฐก็จะต้องบุกเบิกโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบคมนาคม การสาธารณูปโภค เสียก่อน นั่นหมายถึง ชุมชนที่อยู่ในเขตอับเฉาซึ่งไม่มีสาธารณูปโภค อย่างทั่วถึงก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างเต็มที่หรือไม่ได้เลย และนั่นก็เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาในช่วงระยะเวลาสามทศวรรษมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้โครงสร้างพื้นฐานได้ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้หน่วยงานราชการสามารถเข้าไปจัดทำโครงการพัฒนาได้มากขึ้น หากแต่โครงการต่าง ๆ กลับดำเนินไปอย่างล่าช้า และไม่เหมาะสมกับพื้นที่ นโยบายที่รัฐบาลส่งต่อมานั้นยังเป็นการวางแผนจากส่วนกลาง ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงปัญหาการพัฒนาชนบทอย่างลึกซึ้ง ประเด็นปัญหาที่เน้นการสร้างพลังซื้อให้กับคนจนเป็นการให้ความสำคัญต่อมิติเศรษฐกิจเกินไป โดยไม่สนใจสิ่งเชื่อมโยงอันซับซ้อนทับกันของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงในชนบท คนจนยังต้องนำรายได้อันน้อยนิดไปซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่มีราคาสูงเกินกว่ารายได้ ที่สำคัญคือสินค้าประเภทฟุ่มเฟือย ที่คนจนต้องการจะมีอย่างคนในเมือง การไม่รักษาระดับความต้องการใช้สินค้านี้เป็นสิ่งที่นายทุนผู้เห็นแก่ประโยชน์ทางพาณิชย์แต่เพียงอย่างเดียว ที่สำคัญ คือ ความละโมภของนายทุนสะท้อนออกมาเป็นค่านิยมแบบบริโภคนิยม ที่อาศัยสื่อเพียงเพื่อให้สินค้าของตนได้รับการตอบรับ โดยไม่เหลียวแลต่อความเสื่อมเสียทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถูกชักลากอย่างถอนรากถอนโคน โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐรู้เห็นเป็นใจ ในขณะที่ภาคราชการกำลังสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง และที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการรักษาอำนาจในท้องถิ่นไว้ ข้าราชการที่มีอำนาจฝังลึกอยู่ในท้องถิ่นไม่ต้องการให้ใครมาลดอำนาจของตนลงไป ทั้ง ๆ ที่กระแสความต้องการของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้วก็ตาม

เมื่อภาคราชการที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชนบทมาเป็นเวลานานต้องมาถึงทางตันเนื่องจากผลงานที่ปรากฏไม่สอดคล้องกับความรู้ความสามารถที่บุคลากรจำนวนมากได้ร่ำเรียนมา เพราะผลประโยชน์ได้รั่วไหลกลับสู่พวกพ้องเดียวกันแทนที่จะเป็นประชาชน หน่วยงานอื่นที่ไม่ใช่ของ

รัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามาช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระที่แทบจะไม่ได้สร้างประโยชน์ใดเลย ซึ่งการก้าวเข้ามามีบทบาทของภาคเอกชนนี้เอง ที่ทำให้ผลงานการพัฒนาด้านต่าง ๆ แนวทางที่รัฐเคยทำมาแล้วแต่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จก็มีความเป็นไปได้มากขึ้น โครงการขององค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากได้รับการตอบสนองจากประชาชนในทางที่ดี และยังมีอีกหลายโครงการที่เป็นที่ต้องการจากประชาชนหลาย ๆ พื้นที่

ภายใต้การดำเนินงานของเอกชน งานพัฒนาแนวใหม่ที่ให้รายละเอียดเพิ่มเติมจากแนวทางการพัฒนาจากภาครัฐ การได้สร้างมิติใหม่ของการพัฒนาขึ้น จากการให้ความสำคัญแก่การเพิ่มรายได้แต่เพียงอย่างเดียวกลายเป็นการให้ความสำคัญแก่คุณภาพชีวิต ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มากยิ่งขึ้น ซึ่งในปัจจุบันนี้มีหน่วยงานเอกชนจำนวนมากที่ดำเนินการได้อย่างน่าพอใจ อย่างไรก็ตามการพัฒนาตามแนวทางของเอกชนแม้จะมีองค์ประกอบรวมที่คล้ายคลึงกันคือเสริมสร้างบางส่วนของรัฐบกพร่องไป แต่ในรายละเอียดนั้น ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมมีมากเกินไปกว่าที่ภาคเอกชนจะสามารถดำเนินการได้เพียงลำพัง การจัดตั้งองค์กรขึ้นจึงมีความหลากหลายและมีทิศทางแปลกแยกกันออกไปมากมาย ซึ่งทำให้ต้องมีกลไกการประสานงานระหว่างกันเกิดขึ้นหรือเรียกว่าเครือข่าย (Network) ซึ่งมีคุณค่าในทางปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง

แม้ว่าเครือข่ายจะมีความจำเป็นในการรักษาความเป็นอิสระที่เป็นภาระหน้าที่ขององค์กรเอกชนเหล่านั้นไว้ให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าหมาย แต่องค์ประกอบต่าง ๆ ก็ยังไม่สมบูรณ์พร้อมไปทั้งหมด เพราะหัวใจสำคัญที่องค์กรจะขาดมิได้คือผู้นำองค์กร ซึ่งเป็นหน่วยกำเนิดทางความคิดแรกสุด และเป็นหน่วยตัดสินใจท้ายสุดในกระบวนการพัฒนาทุกรูปแบบ การดำรงอยู่ขององค์กรเอกชนจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับแนวทางหรือยุทธศาสตร์ที่ส่งออกไปทั้งหมด การที่ผู้รับความช่วยเหลือหรือสมาชิกในพื้นที่ขององค์กรอาจยอมรับหรือปฏิเสธแนวคิดขององค์กรได้อย่างง่ายดายหากผู้นำหรือกลุ่มผู้นำไม่เป็นที่ศรัทธาหรือสร้างความเชื่อมั่นให้กับคนเหล่านั้น ซึ่งนั่นก็หมายถึงข้อมูลหรือวิธีการต่าง ๆ ที่มอบให้อาจไร้ค่าในทันทีที่เกิดการปฏิเสธขึ้น ตรงกันข้าม สิ่งเดียวกันนี้อาจได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากผู้รับอย่างเต็มที่ ซึ่งก็อาจขึ้นอยู่กับปัจจัย รวมถึงการยอมรับผู้นำของพวกเขาเหล่านั้นด้วย

ดังนั้น เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของผู้นำต่อการพัฒนาชนบท งานวิจัยนี้ จึงได้ศึกษาเน้นที่บทบาทของผู้นำองค์กรที่ได้รับแรงศรัทธาจากประชาชนและการยอมรับในอำนาจเชิงบารมี โดยส่งผลการพัฒนาชนบท ตามแนวคิดของผู้นำประสบความสำเร็จได้

องค์กรพัฒนาเอกชนหนึ่งที่มีชื่อว่า มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท (ศพช.) มีสำนักงานตั้งอยู่ ณ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งภายหลังจากได้มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2517 ศพช. ได้แสดงบทบาทของตนเองอย่างต่อเนื่องและโดดเด่นเสมอต้นเสมอปลายตลอดมา โดยการริเริ่มโครงการและสานต่องานพัฒนาของภาคราชการ ซึ่งทำให้เป็นที่ยอมรับจากประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี แนวทางในการพัฒนาของ ศพช. ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในฐานยุทธศาสตร์ที่เห็นผลได้ชัดเจน และมีการจัดองค์กรที่ไม่ซับซ้อน ทำให้รวดเร็วในการวินิจฉัยสั่งการ อันเป็นข้อได้เปรียบขององค์กรเอกชน โดยทั่วไปแล้ว ศพช. มีเป้าหมายสูงสุดที่การพัฒนาเพื่อให้ชุมชนมีความสามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป ดังปรากฏในคำขวัญของ ศพช. ว่า “ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตัวเอง” (มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท, 2536) ซึ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Self – reliance) ได้ถูกประยุกต์เข้ากับแผนพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ในโครงการจำนวนมากที่ดำเนินการโดยภาคเอกชน แม้กระทั่งภาคราชการเอง ก็ต้องให้ความสำคัญยิ่งต่อแนวทางดังกล่าว ทั้งนี้เพราะการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องพัฒนาให้ผู้อื่นสามารถยืนอยู่บนขาของตนได้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ ศพช. ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

แต่ความสำเร็จของ ศพช. ข้างต้น เป็นเพียงสาระหนึ่งของการพัฒนาชนบทเท่านั้น สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ปัจจัยอะไรบ้างที่มีส่วนผลักดันให้แผนการพัฒนาของ ศพช. ดำเนินต่อไปได้และยังสร้างการยอมรับจากชุมชนได้ในระดับที่น่าพอใจ ในประเด็นดังกล่าวอาจตั้งสมมติฐานได้ว่า ผู้นำของชุมชนเองที่น่าจะมีบทบาทสูง ในการชี้แนะหรือโน้มน้าวให้สมาชิกชุมชนยอมรับแนวทางการพัฒนาของ ศพช. ประการหนึ่ง และประการต่อมาคือ บทบาทระหว่างผู้นำกับองค์กรหรืออีกนัยหนึ่งคือ ความสำคัญของตัวบุคคลกับสถาบัน สิ่งใดที่สร้างพลังในการพัฒนาได้ประสพผลสำเร็จมากกว่ากัน อันเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาต่อไป

ในส่วนของผู้นำของชุมชน คือ พระธรรมดิลก ผู้เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาในความมีเมตตาและความสามารถในการพัฒนาชุมชนให้ได้รับการฟื้นฟู

อย่างเหมาะสมกับฐานะ ตามแนวทางการพัฒนาของ ศพข. การเป็นผู้มีความคิดกว้างไกลต่อความตระหนักถึงความเสื่อมทางจิตใจมนุษย์ที่นำไปสู่ความเสื่อมทางสังคมในที่สุด อันเป็นผลจากการรุกรานทางวัฒนธรรมของความเป็นสมัยใหม่ที่มีต่อชนบท อีกทั้งการมีโอกาสได้เข้าสัมผัสกับความทุกข์ยากของประชาชนอย่างแท้จริง ทำให้พระธรรมดิลกเกิดความตั้งใจให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนอย่างเต็มที่ โดยเน้นการพัฒนาอย่างเกิดผลดีทั้งทางวัตถุและจิตใจในเวลาเดียวกัน ดังปรากฏเป็นกรอบนโยบายว่า “เศรษฐกิจและจิตใจต้องแก้ไขพร้อมกัน” (อ๋างแล้ว, 2536)

แนวทางที่ทาง ศพข. ดำเนินการเป็นการสร้างชุมชนที่มีจิตสำนึกรักถิ่นฐานของตนเอง มีการพัฒนาอาชีพและรายได้อย่างจริงจัง ส่งเสริมคุณภาพชีวิต การศึกษาสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการแก้ปัญหาชุมชน โดยการให้สมาชิกมีส่วนร่วม ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และที่สำคัญที่สุดคือต้องดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา (เพ็งอ๋าง, 2536)

เมื่อบทบาทของผู้นำการพัฒนา อันมี พระธรรมดิลก พระนักพัฒนา เป็นหัวใจของกลไกขององค์กร คือ ศพข. ได้รับการยอมรับจากชุมชนแล้ว การเข้าไปนั่งในจิตใจของประชาชนแล้วนั้น เป็นกลไกอย่างหนึ่งที่เกิด อำนาจเชิงบารมี (Charisma) ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการครองใจประชาชนให้ยอมรับและมุ่งหวังผลในทางที่ดีจากการพัฒนาที่ดำเนินการโดย ศพข. จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงต้องการหาคำตอบว่าปัจจัยใดบ้างที่ทำให้แนวคิดการพัฒนาของพระธรรมดิลก ได้ซึมซับลงไปในกระแสดวงความคิดของศิษยานุศิษย์และผู้คนโดยทั่วไปทั้งที่เป็นบุคลากรภายใน ศพข. หรือบุคลากรที่อยู่ภายนอก ให้เป็นที่ยอมรับว่าการดำเนินงานตามแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองโดยนำหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาเป็นสาระสำคัญในการพัฒนาชุมชนนั้น มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย และมีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ชุมชนยอมรับและให้ความร่วมมือในแนวความคิดดังกล่าว และท้ายสุดซึ่งเป็นประเด็นสำคัญเกี่ยวกับอนาคตขององค์กร คือ การค้นหาคำตอบว่าใครสมควรเป็นประธานมูลนิธิต่อไปของ ศพข.

## 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

1. ศึกษาแนวคิดในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองของประธานกรรมการมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท (ศพช.)
2. ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวคิดข้างต้นเป็นที่ยอมรับจากชุมชน
3. ศึกษาความเป็นไปได้ในการสืบทอดตำแหน่งประธานมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทต่อจากพระธรรมดิลก

## 1.3 สมมติฐานการวิจัย

ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนชนบทของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท (ศพช.) นับจากก่อตั้งจนถึงปัจจุบันเป็นเพราะมีพระสงฆ์ที่มีบารมีเป็นผู้นำ

## 1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดที่เกิดจากผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ อันหมายถึงพระธรรมดิลก เป็นประการสำคัญ โดยเน้นที่ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่พระธรรมดิลกได้กลั่นกรองและประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติในชั้นกระบวนการผ่าน ศพช. ว่าแนวคิดต่าง ๆ เหล่านั้นได้มีส่วนโน้มน้าวจิตใจและการกระทำของบุคลากรให้คล้อยตามยุทธศาสตร์ ที่ตรงข้ามกับแนวทางการพัฒนาเดิมได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวไปอยู่ในจิตใจของบุคลากรเหล่านั้นได้อย่างเหนียวแน่น อันเป็นการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับอำนาจเชิงบารมีของผู้นำ รวมถึงการที่บุคลากรของมูลนิธิได้รับหัวใจของแนวคิดการพัฒนาไปประยุกต์เป็นกระบวนการที่ปฏิบัติได้จริงนั้น มีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้บุคลากรเหล่านั้นยังมั่นคงในสภาวะที่รับไว้ โดยไม่หวั่นไหวต่อกระแสทุนนิยมที่กำลังครอบงำสังคมชนบทอยู่ในเวลานี้ได้ และสุดท้ายมีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้สมาชิกกลุ่มในชุมชนมีความต้องการรับเอาแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบการทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองอย่างศรัทธา อย่างไรก็ตามขอบเขตใน

ตามประเด็นหลักเหล่านี้จะต้องตั้งอยู่บนแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองที่มีอิทธิพลคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นสาระหลัก อันเป็นการแสวงหารูปแบบการพัฒนาที่ไม่ทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

### 1.5 ระยะเวลาทำการวิจัยและแผนการดำเนินงาน

ใช้ระยะเวลาประมาณ 12 เดือน และเพื่อให้การดำเนินการทำการวิจัยเป็นไปอย่างมีระเบียบและสะดวกในการจัดสรรเกี่ยวกับระยะเวลาในการทำการวิจัย จึงได้เสนอแผนการดำเนินงานเป็นกรอบควบคุมการวิจัยตามแผนงานข้างล่างนี้

| กิจกรรม                | ระยะเวลา (เดือน) |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |
|------------------------|------------------|---|---|---|---|---|---|---|---|----|----|----|
|                        | 1                | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 |
| การเตรียมการ           | ✓                | ✓ |   |   |   |   |   |   |   |    |    |    |
| เสนอโครงร่าง           |                  |   | ✓ | ✓ |   |   |   |   |   |    |    |    |
| เก็บรวบรวมข้อมูล       |                  |   | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓  |    |    |
| วิเคราะห์ข้อมูล        |                  |   |   |   | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓  |    |    |
| เขียนรายงานการวิจัย    |                  |   |   |   | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓  | ✓  |    |
| จัดพิมพ์รายงานการวิจัย |                  |   |   |   |   |   |   | ✓ | ✓ | ✓  | ✓  |    |
| นำเสนอผลการวิจัย       |                  |   |   |   |   |   |   |   |   |    |    | ✓  |

### 1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เข้าใจถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดอำนาจเชิงบารมีของผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน
2. สามารถนำแนวคิดในการพัฒนาที่ใช้หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาของผู้นำองค์กรไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่และการพัฒนาด้านอื่น ๆ
3. สามารถชี้ให้เห็นความสำคัญของหลักคำสอนทางพุทธศาสนาว่ามีความทันสมัยและนำไปใช้ได้ทุกโอกาส